

Arkeologisk utredning

FORSSA

inför planarbete invid L2001:941 uppgift om gravfält, Borlänge
stad och kommun, Dalarnas län
2021

Arkivrapport dnr 54/21
Greger Bennström

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

Dalarnas museum, Falun, 2021

Sammanfattning

Våren 2021 genomförde Dalarnas museum sökschaktsgrävningar i Forssa, Borlänge kommun, Dalarna. Det fanns planer på att exploatera obebyggda ytor och inom området fanns uppgifter om ett gravfält. Uppgiften var intressant då två vikingatida gravhögar finns registrerade ca 400 meter norr om aktuellt utredningsområde.

Totalt 16 schakt togs upp inom det 3600 kvadratmeter stora området. Schakten visade att marken var kraftigt påverkad av sentida byggnation och att den innan dess bestått av odlingsmark. Tre lämningar, ett dike, en nedgrävning och en sentida källargrop dokumenterades. Då ingenting av tydlig förhistorisk karaktär kunde iaktas i schakten förordar Dalarnas museum att ytterligare arkeologiska insatser inom utredningsområdet inte behövs.

Inledning

En arkeologisk utredning steg 2 genomfördes i slutet av april 2021 i Forssa, Borlänge stad och kommun, Dalarnas län (figur 1). Anledningen var att Borlänge kommun önskade att exploatera delvis obebyggda ytor och att det fanns en äldre uppgift om ett gravfält (L2001:941) inom exploateringsytan. Beslut om utredningen togs av Länsstyrelsen i Dalarnas län med dnr 431-2874-2021 och beställare av uppdraget var Borlänge kommun.

Antikvarisk bakgrund

I Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) finns en uppgift om att åtta gravar/gravhögar ska ha funnits i området, L2001:941. Uppgiften verkar dock ganska osäker och det anges att gravarna ska ha bestått av åtta stycken 2 meter långa och 1 meter höga kullar. Prosten Sahlstedt skriver på 1700-talet att det finns fyra gravhögar i Forssa (Carlsson 2018b). Cirka 400 meter norr om utredningsytan finns två gravhögar registrerade i KMR, L2001:1780 och L2001:939. Den senare delundersökt och daterad till vikingatid (Carlsson 2018a och b). I närheten av gravhögarna har även en troligtvis vikingatida spjutspets påträffats, L2001:1716. Vid grävning för elkabel 2015 i Gammelgårdsvägens västra kant kunde det inte iaktas några lämningar eller kulturlager av förhistorisk karaktär (Fahlberg 2016).

Syfte / Målsättning

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar fanns inom utredningsytan. Om fornlämningar påträffades skulle dessa preliminärt avgränsas. Målgrupper för utredningen var främst Länsstyrelsen och Borlänge kommun.

Metod

16 sökschakt togs upp inom den ca 3600 kvadratmeter stora utredningsytan (figur 2). Marken där schakten grävdes bestod av nu obebyggd tomtmark och parkmark. Schakten hade en sammanlagd yta på ca 140 kvadratmeter, vilket utgör ca 4% av den totala ytan. För schaktningen användes en grävmaskin utrustad med planeringsskopa. Schakten grävdes skiktvis ned till naturlig orörd mark. Schaktbotten och, i vissa fall, delar av schaktväggen rensades för hand. Innehållet i schakten dokumenterades i skrift och med fotografering. Inmätning av schakt och anläggningar gjordes med RTK-GPS och schakten lades igen efter avslutad dokumentation.

Resultat

Schakten var mestadels 3–6 meter långa, 1,6 meter breda och 0,3–0,5 meter djupa. I flera av schakten kunde sentida störningar från bebyggelse och lednings-/kabelschakt iakttas. I flera av schakten kunde också ett äldre odlingslager iakttas. Lagret låg över den naturliga orörda silten och bestod av brun siltblandad matjord med förekomst av porslin, fajans, tegel och kol. För en beskrivning av schakten se Bilaga 1.

Tre anläggningar dokumenterades (figur 3). En del av ett dike, A1, i schakt 8, en grund och flack nedgrävning med sot- och kolbemängd fyllning, A2, i schakt 15 och resterna efter en sentida källare, A3, i schakt 16. För en mer ingående beskrivning av anläggningarna se Bilaga 2.

Slutsatser och utvärdering

Marken inom utredningsområdet var till stora delar påverkad av sentida markanvändning. Schakt 3, 4, 5, 10, 11, 14 och 16 ligger alla i anslutning till byggnader som fanns då den ekonomiska kartan ritades 1966 (LMV J133-13F1f68), vilket också kunde iakttas i schakten i form av raseringsmassor. I schakt 1, 2, 3, 5, 6, 12 och 13 samt sannolikt även schakt 4 och 11 kunde ett äldre odlingslager iakttas ovanpå den naturliga orörda silten. Lagret bestod av ca 0,1 meter siltblandad matjord med inslag av bland annat keramik, tegel och kol. Enligt geometrisk jordebok från 1645–46 (RA U2:49) låg utredningsyta i vad som då var ängsmark med en åker strax väster ut. På storskifteskartan från 1834 (U46-32:1) ligger området ute i åkermarken med den idag delvis igenfyllda ravinen i söder som impedimentmark. På kartan finns ingenting som tyder på gravar eller andra avvikelser. Men så var fallet även med gravhögen L2001:939 som ligger ca 400 meter norr ut (Carlsson 2018b).

Diket A1 var förmodligen rester efter ett dräneringsdike i den tidigare åkermarken. På storskifteskartan (U46-32:1) finns en ägo gräns invid schaktet men denna går i motsatt riktning mot diket. Nedgrävningen A2 ligger även den intill en ägo gräns på storskifteskartan. Nedgrävningen skulle kunna vara botten på ett stolphål till en stolpe som markerat gränsen eller möjligen spår efter en sten som man låtit ligga kvar för att markera gränsen men som tagits bort när man senare anlade tomtmarken.

Källargropen A3 är efter det hus som stod där när ekonomiska kartan ritades 1966. Den slagg som påträffades i schakt 14 verkar ha varit fyllnadsmaterial under en uthusbyggnad. Slaggen var ljusgrå, lätt och glasaktig och utgjordes sannolikt av industrislagg från det närbelägna järnverket.

Inga entydiga spår efter förhistoriska aktiviteter kunde iakttagas i de grävda schakten. Marken var kraftigt påverkad av byggnation och anläggande av tomter under 1900-talet och av odling under 1800-talet. Dalarnas museum förordar därför att det inte behövs några ytterligare arkeologiska insatser i samband med exploatering av utredningsytan.

Referenser

- Carlsson, Eva (2018a). Arkeologisk schaktningsövervakning Forsa Ängar 5 schaktning för V/A vid gravhög Borlänge 32:1 i Borlänge kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum Arkeologisk rapport 2018:7. Falun.
- Carlsson, Eva (2018b). Arkeologisk förundersökning Forsa Ängar 7 bostadsbebyggelse inom Borlänge stad och kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum Arkeologisk rapport 2018:8. Falun.
- Fahlberg, David (2016). Arkeologisk schaktningsövervakning Forssa 46:147 vid grävning för elkabel inom gravfält, fornlämning 35:1 i Borlänge stad och kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum Arkivrapport 117/15. Falun.

ARKIV

KMR, Fornsök, app.raa.se/open/fornsok

LMV, Lantmäteriet, www.historiskakartor.lantmateriet.se

Lantmäteristyrelsens arkiv: U46-32:1

Rikets allmänna kartverk: J133-13F1f68

RA, Riksarkivet, sok.riksarkivet.se

Geometrisk jordebok U2:49

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-2874-2021
Fornreg, uppdragsnummer:	202100387
Socken:	Borlänge stad
Fornlämning, RAÄ-nr:	35:1
Fornreg, lämningsnummer:	L2001:941
Fastighet:	Forsa 46:133 m.fl.
Koordinater, mitten:	N 6706839
(SWEREF99 TM)	E 523852
Höjd (RH 2000):	138,6–141,9 m.ö.h.
Inmätning:	RTK
Utförandetid:	27–28 april 2021
Total yta:	3600 kvadratmeter

Undersökt yta:	140 kvadratmeter
DM projektnummer:	1766
DM diarienummer:	54/21
DM foto accessionsnr:	DM ARK1766
Arkeologisk personal:	Greger Bennström
Projektansvarig:	Greger Bennström

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schaktbeskrivning.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivning.

Figur 1. Översiktskartor.

Figur 2. Planritning schakt skala 1:1000.

Figur 3. Planritning anläggningar skala 1:400.

Bilaga 1

Schaktbeskrivningar

1. 6,3x1,6 m (ÖNÖ-VSV) och 0,45 m dj. Överst var 0,3 m grästorv och mörkbrun matjord. Sedan 0,1 m brun siltblandad matjord med inslag av fajans, tegel, porslin och kol. I botten var beige silt med eventuella plogspår i ÖNÖ-VSV riktning.
2. 3,5x1,6 m (ÖNÖ-VSV) och 0,5 m dj. I SSÖ kanten var direkt under grästorven 0,05 m asfalt, 0,20 m grusblandad sand och sedan minst 0,3 m ren sand. I övrigt samma som schakt 1.
3. 4x1,6 m (NÖ-SV) och 0,4–0,7 m dj, grävt genom terrasskant. Överst var 0,25 m lerig matjord med inslag av rasering (tegel, glas m.m.). Sedan 0,1 m matjordsblandad lera och 0,2 m lerig matjord. I botten fanns beige silt.
4. 2,5x1,6 m (NV-SÖ) och 0,7 m dj. Överst var 0,3 m grästorv och matjord. Därunder kom 0,3 m med olika tunna lager av sand, lera och matjord. Sedan 0,2 m matjord och i botten fanns orangebeige silt. Stört i NV änden av ledningsschakt.
5. 3x1,6 m (NV-SÖ) och 0,45 m dj. Överst var 0,3 m lös mörkbrun matjord och därunder 0,1 m ljusbrun siltblandad matjord. I botten fanns beige silt.
6. 3x1,6 m (NV-SÖ) och 0,8 m dj. Överst var 0,20 m ljusbrun matjord och sedan 0,25 m grått grus. Under detta kom 0,25 m lerig mörkbrun matjord med inslag av porslin och tegel. I botten fanns beige silt.
7. 4,8x1,6 m (NV-SÖ) och 0,5 m dj. Överst 0,4 m lös mörkbrun matjord blandad med raseringsmassor (tegel, järnskrot, kol m.m.). I botten var kompakt beige silt. Sentida nedgrävningar med fyllning av grusblandad matjord i N respektive Ö hörnen.
8. 6x1,6 m (NV-SÖ) och 0,4 m dj. Överst 0,15 m grusblandad matjord och sedan 0,15 m grått grus. I botten var beige kompakt silt. Vinkelrätt mot schaktet gick ett dike **A1**.
9. 8x1,6 m (NNV-SSÖ) och 0,4 m dj. Överst 0,3 m grusblandad matjord med inslag av raseringsmassor (tegel, järnskrot, glas m.m.). I botten fanns beige silt. Ett kabelschakt i schaktets SSÖ ände.
10. 6x1,6 m (Ö-V) och 0,5 m dj. Marken kraftigt omgrävd i hela schaktet. Den naturliga silten tittar ställvis fram i botten. Kabelschakt i V änden.

11. 6x1,6 m (NNV-SSÖ) och 0,4 m dj. Överst var 0,25 m grått grus och därunder 0,10 m matjord med inslag av raseringsmassor. I botten fanns kompakt beige silt. Kabelschakt? i NNV änden.

12. 3,4x1,6 m (NÖ-SV) och 0,5 m dj. Överst var 0,4 m lös mörkbrun matjord med mycket rötter. Därunder kom 0,08 m lerig matjord med enstaka bitar fajans och inslag av kol. I botten fanns beige silt.

13. 3x2,8 m (NNV-SSO) och 0,5 m dj. Överst var 0,35 m mörkbrun något lerig matjord. Därunder 0,1 m lerig matjord med inslag av kol, brända och obrända ben, porslin och tegel. I botten var något flammig beige silt.

14. 5,5x1,6 m (NNV-SSÖ) och 0,6–0,7 m dj. Överst var 0,05 m matjord och 0,10 m grus. Därunder kom 0,25 m grå och lätt slagg. I botten var ljusbeige silt.

15. 6,7x1,6–2,8 m (N-S) och 0,4–0,5 m dj. Överst var 0,4 m lerig matjord och i botten orange-beige flammig silt. Ungefär mitt i schaktet fanns en nedgrävning, **A2**.

16. 5,5x1,6 m (NÖ-SV) och 0,3–1,0 m dj. I NÖ 0,2–0,3 lös mörk matjord med inslag av raseringsmassor och i botten flammig beige silt. I SV delen källargrop med raseringsmassor, **A3**.

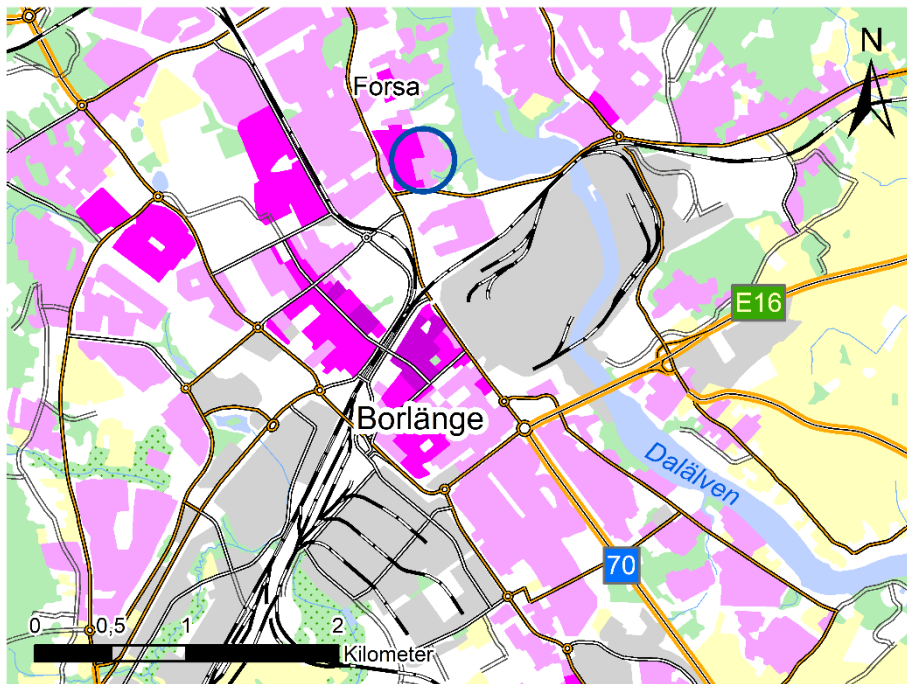
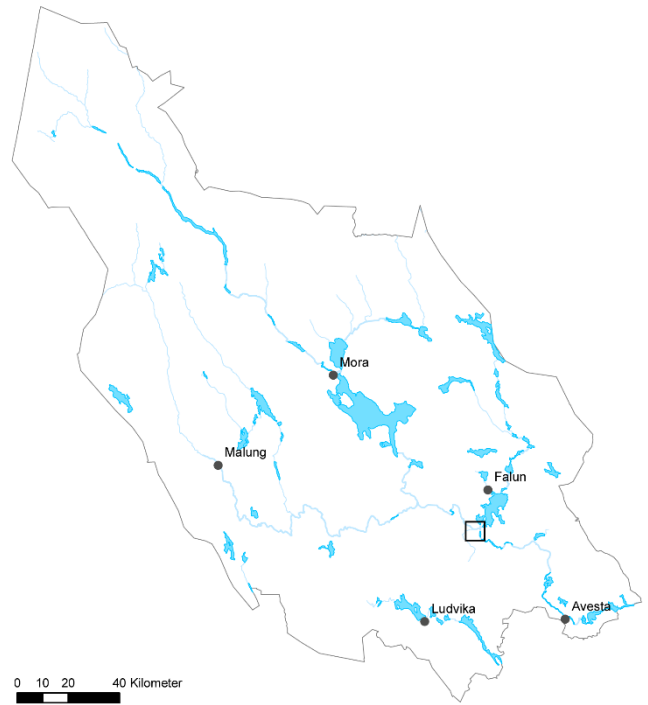
Bilaga 2

Anläggningsbeskrivningar

A1. Dike, 1,3 m långt (ÖNÖ-VSV), 0,45 m brett och 0,15 m djupt med skålformad profil. Fyllning av matjord, en blå-vit porslinsskarva i botten. Diket blir grundare åt VSV. Beläget i schakt 8.

A2. Nedgrävning, oregelbundet rund, 0,7 m i diameter och 0,1 m djup med flackt skålformad profil. Fyllning av kol- och sotblandad lerig matjord. Beläget i schakt 15

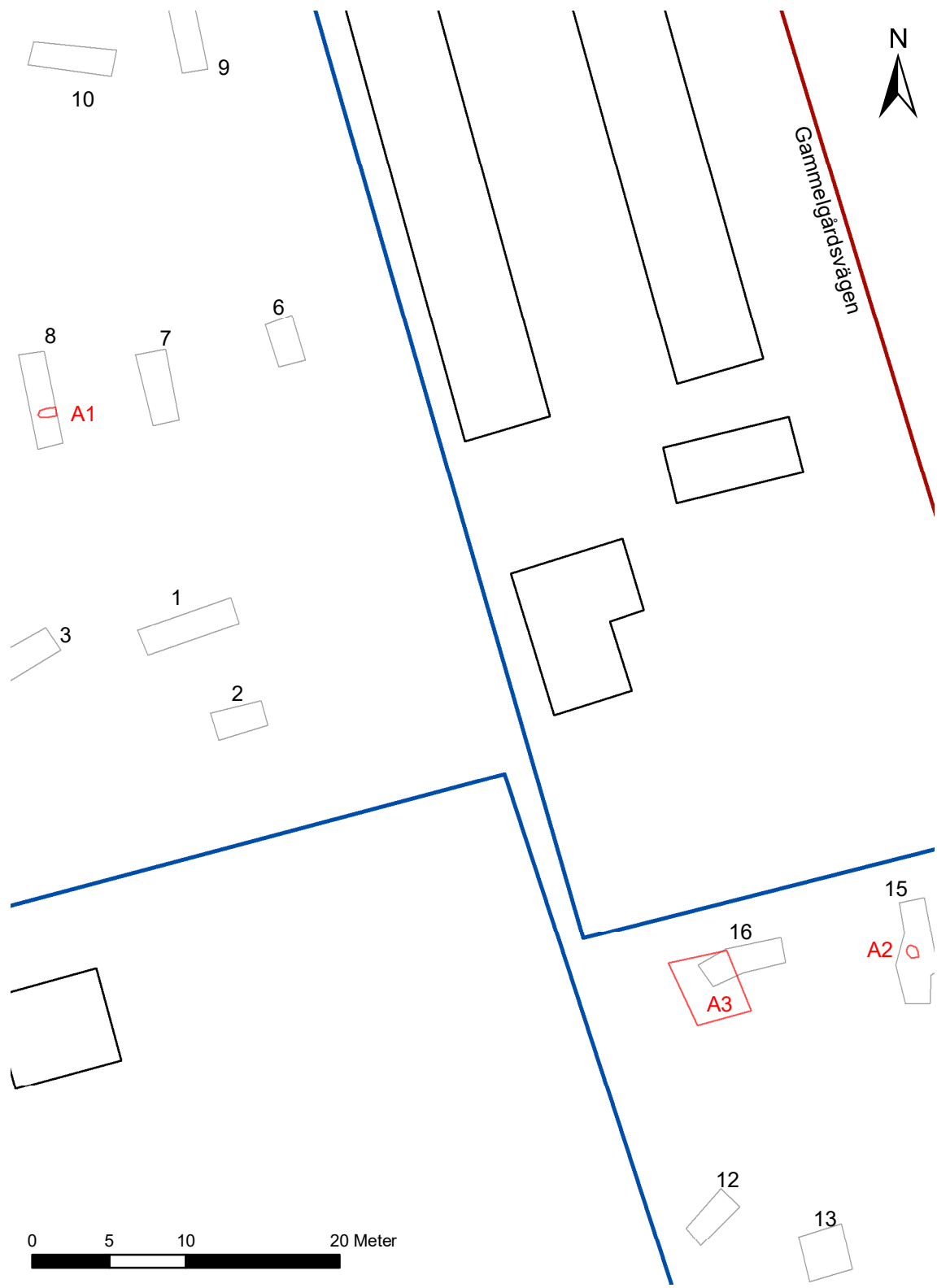
A3. Källargrop, ca 5x4 m (NNV-SSÖ) och minst 1 m djup. Synlig som en relativt välavgränsad svacka med fyllning av moderna raseringsmassor. Beläget i schakt 16.

Figur 1. Översiktskarta Dalarna samt utsnitt från fastighetskartan med utredningsområdet inom den blå cirkeln. Skala 1:50 000.

Figur 2. Planritning med schakten markerade med grått och respektive nummer och utredningsområdet markerat med blå linje. Skala 1:1000.

Figur 3. Planritning med dokumenterade anläggningar markerade med rött och respektive nummer. Utredningsområdet markerat med blå linje. Skala 1:400.